

العمدة في الجراحة

(العمدة في صناعة الجراح)

تأليف:

امین الدوله ابوافرج بن مرق الدین یعقوب بن

اسحاق سَرَكِی

مشهور به ابن القفا

(۶۳۰ - ۶۸۵ هـ.ق.)

جلد اول

(نسخه برگردان بر اساس چاپ دکن، دائرة المعارف العثمانية)

به اهتمام

دکتر یوسف بیگ باباپور

سرشناسه	: ابن قف، امین الدوله بن یعقوب، ۶۲۰-۶۸۵ق.
عنوان و نام پدیدآور	: العمدہ فی الجراحہ (العمدہ فی صناعہ الجراح) اثر امین الدوله ابو الفرج بن موفق الدین یعقوب بن اسحاق کرکسی، مشہور بہ ابن القف (۶۲۰ - ۶۸۵ هـ.ق.): بہ کوشش یوسف بیگ باباپور؛ زیر نظر جلال جلال شکوہی.
منشخصات نشر	: تهران: منشور سمیر، ۱۳۹۴.
منشخصات ظاہری	: ج۲.
فروست	: مجموعه احیای میراث پزشکی اسلام و ایران: ۲۲.
شابک	: (دوره): ج. ۲۱-۶۵-۷۹۸۳-۶۰۰-۹۷۸ : ج. ۲-۹۷۸-۶۰۰-۷۹۸۳-۶۰۰-۹۷۸ :
وضعیت فهرست نویسی	: قیبا
یادداشت	: عربی.
یادداشت	: بر اساس چاپ دکن، دایرةالمعارف العثمانیہ.
موضوع	: جراحی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴.
موضوع	: پزشکی اسلامی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴
شناسه افزوده	: بیگ باباپور، یوسف، ۱۳۵۷ -
شناسه افزوده	: جلال شکوہی، جلال، ۱۳۳۹ -
رده بندی کنگره	: الف/۳۱۸۱۵R۱۳۸/۲ع ۱۳۹۴
رده بندی دیویی	: ۶۱۰
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۷۷۵۳۰

انتشارات مشور سمیر

العمدہ فی الجراحہ (العمدہ فی صناعہ الجراح) / جلد اول

تألیف: امین الدوله ابو الفرج بن موفق الدین یعقوب بن اسحاق کرکسی، ابن القف (۶۲۰-۶۸۵ هـ.ق.).

(بازچاپ بر اساس چاپ دکن، دایرةالمعارف العثمانیہ)

بازچاپ بر اساس چاپ دکن، دایرةالمعارف العثمانیہ

مجموعه احیای میراث پزشکی اسلام و ایران / ۲۲

زیر نظر: دکتر جلال جلال شکوہی

ناشر: مشور سمیر

شارگان: ۳۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول- ۹۵

قیمت دوره: ۶۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۸۳-۶۵-۲

www.manshoorsamir.ir

حق چاپ: ۱۳۹۵، انتشارات مشور سمیر شماره ملی تماس: ۰۹۳۶۱۷۷۷۱۱۹-۶۶۹۴۶۶۵۶

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستند نویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

یادداشت

امین الدوله ابوالفرج بن موفو الدین یعقوب بن اسحاق کرکی، طبیب مشهور مسیحی اهل سوریه بود. پدرش از مسیحیان کرک (در خاور بحر المیت در اردن) و در روزگار الملك الناصر يوسف بن محمد اربیع (۶۳۴ - ۶۸۵ هـ.ق.) در صرخد به شغل دیوانی مشغول بود (نک: ابن ابی اصیبعه، عیون الاثر فی طبقات الاطباء، ج ۲، ص ۲۷۳) و در سال ۶۳۰ هـ.ق. بود که صاحب فرزندی به نام ابوالفرج شد که بعدها ابن قُف نامیده شد و از افتخارات عالم اسلام گردید. پدر در همین ایام با ابن ابی اصیبعه آشنایی پیدا کرد و همین دوستی باعث شد که ابن قُف در محضر این عالم بزرگ به سفارش پدر علم آموزد. ابن ابی اصیبعه از علاقه وافر شاگردش به دانستن تراجم گذشتگان یاد کرده (همانجا) و نیز جامع ترین شرح احوال ابن قف را در همین کتاب استاد می توان یافت.

ابن قف مدتی در نزد ابن ابی اصیبعه علوم مختلف از جمله طب را فرا گرفت و کتاب‌هایی همچون *المسائل* حنین بن اسحاق، *الفصول* و *تقدمه المعرفة* بقراط و برخی آثار رازی را خواند و مقدمات ضروری طب را فرا گرفت (رحیم لو، مدخل «ابن قف» در *دائرة المعارف بزرگ اسلامی*، ج ۴، ص ۴۸۲-۴۸۳).

ابن قف پس از چندی همراه پدر به دمشق رفت و از محضر برخی اساتید آن دیار بهره جست؛ از آن جمله طب را نزد حکیم نجم‌الدین بن منفاخ و موفق‌الدین یعقوب سامری، و فلفله را نزد شیخ شمس‌الدین عبدالحمید خسروشاهی و عزالدین حسن غنوی ضریر، و هندسه را نزد شیخ مؤیدالدین عرضی فرا گرفت. با این همه به طب بیش از سایر علوم توجه داشت و به تدریس و کار مداوم در دژ عجلون طبابت کرد و سپس به دمشق بازگشت (نک: همان، ص ۴۸۱؛ ابن ابی اصیبعه، همانجا).

وی در عصر خود در گستره عالم اسلام یکی از مشهورترین اطباء به شمار می‌رفت و از اقصا نقاط دنیا شاگردان بسیاری به محضرش می‌آمدند. البته نباید فراموش کرد که جریان جنگ‌های صلیبی در سوریه و فلسطین، و شکوفایی علمی او به ویژه در فن جراحی تأثیر بسزایی داشت. زیرا وی اغلب مشغول جراحی مجروحین جنگی بود و از این طریق مهارت قابل توجهی در این فن یافته بود و همگی مهارت خود را عمدتاً در همین کتاب الجراحه مکتوب ساخت.

تألیفات طبّی ابن قُف را می‌توان به دو دسته نظری و عملی تقسیم کرد. ابن ابی اصیبعه (ج ۲، ص ۲۷۳-۲۷۴) از آثار او نه اثر را بر شمرده و برخی از معاصرین دو عنوان نیز بدان افزوده‌اند (رحیم لو، همان، ص ۴۸۳):

۱- **الاصول فی شرح الفصول**: شرح الفصول بقراط در ۷ مقاله و در دو مجلد که یکی از مفصل‌ترین و مهم‌ترین شروح آن کتاب محسوب می‌شود. در این کتاب ایراداتی بردازی و دیگران نیز گرفته شده است. کهن‌ترین نسخه آن که فقط جلد اول را در بر داشت، در کتابخانه بلدیّه اسکندریه موجود است که مکتوب ۶۸۳ هـ.ق. بوده و به نظر این کتاب رسیده و توسط او تصحیح شده است. دو نسخه از این کتاب در کتابخانه‌های ایران تهیه شده است که یکی در کتابخانه ملک (ش ۸۳۶) و دیگری در کتابخانه امّارة المعارف بزرگ اسلامی (ش ۱۰۳۳) موجود است (نک: فهرستواره ذی، ج ۱، ص ۱۱۲۸) اما در دو نسخه در سال ۱۲۷۷ هـ.ق. کتابت شده‌اند.

۲- **جامع الغرض فی حفظ الصحة و دفع المرض**: در بهداشت و حفظ تندرستی و پیشگیری از بیماری‌ها در ۶۰ فصل.

۳- **الشافی فی الطب**: در ۴ مجلد که نسخه‌ای کهن از آن که مقالات هشتم تا دوازدهم را دارد، در عصر مؤلف در ۲۵ صفر سال ۶۷۲ هـ.ق. کتابت شده است و در کتابخانه آیت الله گلپایگانی در قم (ش ۱۵۱۴ - ۹ / ۶۴) نگهداری می‌شود (نک):

فهرست گلیلیگانی، ج ۵، ص ۲۳۷۰؛ حاجی خلیفه نیز به این اثر اشاره دارد (کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۰۲۳)

۴- شرح الکلیات من کتاب القانون: در ۶ مجلد که بنا به گفته مؤلف، از فخرالدین رازی سرمشق گرفته و در آن ایرادات وارد بر رازی را بررسی کرده است. نسخه ای از آن در کتابخانه ظاهریه دمشق موجود است.

۵- مقالہ فی حفظ الصحه: که ناتمام مانده است.

۶- حواشی علی ثالث القانون: که ناتمام مانده است.

۷- شرح الاشارات (ابن ابی صبیح، عیون الانباء، ج ۲، ص ۲۷۳).

۸- المباحث المغربیه (همانجا، ص ۲۷۱).

۹- زبدۃ الطب.

۱۰- رسالۃ فی منافع الاعضاء الانسانیہ (رحیم لو، همانجا، ص ۴۸۴).

۱۱- العمدۃ فی الجراحۃ: که به نام های عمده فی الجراح، عمده

الجراحین، عمده الاصلاح فی عمل صناعۃ الجراح، العمدۃ فی صناعۃ الجراح نیز

آمده است. این کتاب دو باب و هر باب در ده فصل ترتیب یافته و مجموعاً در

بیست مقاله، مشتمل بر مباحث نظری و عملی جراحی است که بر اساس تجربیات

مؤلف در جراحی مجروحین جنگ های صلیبی شکل گرفته است.

این کتاب پاسخ گوی همه نیازهای یک جراح در سده هفتم هجری است و

مفصل ترین کتاب جراحی سراسر سده های میانی به شمار می رود. ابن قف این

کتاب را به سبب شکوه یکی از جراحان زمان از فقدان کتاب مرجعی برای اهل این فن نوشته است.

باب اول آن در باره تشریح اعضا و آسیب شناسی بر مبنای اخلاط اربعه است و در آن بیماری های غیر مربوط به اخلاط، جراحات بالاخض زخم های تیر، مداوا با سم زدایی، اعمال جراحی، زایمان و چهار روش برای ختنه کردن بحث کرده است که یکی از این چهار روش، روش ابداعی خود ابن قف بوده است. همچنین مؤلف در این کتاب روش تازه برای درآوردن سنگ مثانه زنان طرح کرده است. از مباحث ابتکاری دیگر وی در این اثر وصف مویرگ ها و چگونگی کار دریچه های قلب با دقتی حاکی از شایسته بسیار دقیق در حدود ۴ قرن پیش از تحقیقات ماکئیگی ایتالیایی (متوفی ۱۶۹۴م) است که در این زمینه از میکروسکوپ استفاده کرده است.

ابن قف در روزگار خود ضرورت یکسان سازی اوران و مقادیر رایج در پزشکی و داروسازی را احساس کرد و در این کتاب (چاپی، ج ۲ ص ۲۱۱) بدان اشاره کرده است. وی همکاران خود را در سرزمین های اسلامی به این امر فراخواند اما به نتیجه مطلوبی منجر نشد.

این کتاب در سال ۱۳۵۶ هـ.ق. در حیدرآباد دکن در دو مجلد منتشر شد. اما نسخی که در تصحیح این اثر استفاده شده بود، عمدتاً نسخ متأخری بودند و برخی اغلاط مطبعی نیز در آن راه یافته است. این امر با وجود کشف نسخه کهن مجلس

کہ بہ احتمال زیاد کهن ترین نسخہ موجود از آن ہم محسوب می شود، ضرورت تصحیح مجدد این کتاب مهم را صدچندان می کند.

همین چاپ حیدرآباد دکن در سال ۱۹۹۷ م. توسط فؤاد سزگین در فرانکفورت با تیراژ محدود ۸۰ دوره عیناً تجدید چاپ شد و هم اکنون همان چاپ برای اولین بار در ایران منتشر می شود.

والسلام علیکم

یوسف بیگ باباپور

تهران - ۱۳۹۴ خورشیدی

www.ketab.ir